

KÜRESELLEŞME AVRUPA BİRLİĞİ GİRDABINDA EMEĞİN DURUMU

Dr. İlker BELEK

Doç., Akdeniz Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.

Girdabın Temel Dinamikleri

Son 25 yıldır dünya kapitalizmini tanımlayan en önemli olgu ekonomik durgunluk-kriz ile buna çözüm olarak önerilen politikalarıdır.

Durgunluk-kriz olgusunu ortalama kâr oranlarının ve ulusal gelirdeki büyüme hızının bir önceki 25-30 yıllık döneme göre, düşmesinden anlıyoruz: Gelirdeki büyüme hızı 1960'lar ve 70'lerin ilk yarısında %5 iken, sonrasında düzenli biçimde azalmış ve 1990'larda %1.5 düzeyine inmiştir.

Her uzun durgunluk dönemi dünya kapitalizminde çok boyutlu bir yeniden yapılanmayla sonuçlanır. Sistemin ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlarına egemenler adına çözümler üretilir.

Kapitalizmde durgunluk, sermaye yoğunlaşma derecesi ile kâr oranı arasındaki uyumsuzluk sonucunda ortaya çıkar. Sermayenin yoğunlaşma derecesi belli bir düzeyi aştığında artık eski kâr oranını sağlayamaz olur. Uyumsuzluk sektörel ya da coğrafi ölçekte gözlenir.

Uyumsuzluğun aşılması için, sermayenin, yoğunluk derecesi fazla olan sektör ve bölgelerden, düşük olan sektör ve bölgelere akışının sağlanması gerekir. Yukarıda sözü edilen düzenleyici politikaların özünde de şunlar bulunur:

- Yeni sektör ve coğrafyaların kapitalist sisteme eklenmesi.

- Bu amaçla gerektiğinde savaşa kadar uzanacak emperyalist politikaların yaşama geçirilmesi.

- Coğrafi eklenmeyi sağlamak üzere daha yumuşak stratejilerin uygulanması: Bunlar arasında gümrük birliği düzenlemeleri, ikili ülke anlaşmaları sıralanabilir. Avrupa Birliği (AB) de bu bağlamda ele alınabilir.

- Emek sömürsünü artırmak ve ücretleri düşürmek üzere doğrudan (sendikal hakların sınırlandırılması gibi) ve dolaylı (toplam kalite yönetimi gibi) etkili ücret ve istihdam politikalarının uygulanması.

- Emek verimliliğinin artırılması.

O halde, yapılanlar, bir yandan doğrudan emeğe yönelik olup, gerçek ücretlerin düşürülmesini, verimliliğin artırılmasını ve işçi sınıfının ekonomik ve ideolojik önlemlerle sisteme entegre edilerek, baş ağrıtıcı bir güç olmaktan çıkartılmasını hedefler. Öte yandan ise uluslar arası ölçekte ülkeler arasındaki entegrasyonu ve bunun içindeki hiyerarşiyi yeniden düzenler.

Şimdi yukarıdaki çerçeve içinde küreselleşme ve AB olgularına biraz daha netlik sağlayabiliriz.

Durgunlukta çözümün anahtar politikası, sermaye yoğunlaşmasının artışına yani sermayenin belli alanlardaki sıkışmasına karşılık yayılmacılıktır. Bu anlamda sermayenin, kapitalist birikiminin en başından beri küresel bir hedefinin bu-

lunduğu ortadadır ve küreselleşme yeni bir olgu değildir. Ticari sermaye birikiminin sağlandığı ilk “keşifler” dönemi, sonrasında 20. yüzyıl içinde iki emperyalist savaşla dünyanın yeniden paylaşımı ve zaman içinde emperyalist hegemonik sistem içinde ABD’nin tepedeki konumunun tescillenmesi böyle algılanmalıdır.

Günümüzün küreselleşme süreci açısından ayırıcı olan olgu ise sermaye hareketleri içinde ilk kez mali sermayenin bu denli öne geçmiş olmasıdır. Bu nedenle günümüzün küreselleşmesini mali sermaye hareketlerinin tamamıyla serbestleştirildiği, dolayısıyla kapitalist ekonomilerin de mali sermayenin denetimine geçtiği bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Dikkat edilirse bu gelişme aynı zamanda, ekonomik düzlemde üretim ile paranın birbirinden koptuğu ve finans kapitalin tüm birikim süreçleri açısından denetleyici konuma geldiği bir gelişmeye de işaret eder. Bu da kapitalist ekonomileri daha da kırılğan hale getirir.

Yukarıda durgunluğa çözüm olarak önerilenler içinde bölgesel entegrasyonlardan da söz edildi. AB senaryosu böyle okunabilir. Aslında, yine kapitalizmin gelişim tarihi boyunca, değişik hegemonik aktörlerin dünya ölçeğinde olduğu kadar kendi bölgelerinde de alt hegemonik ilişkiler kurmaya çalıştıklarını görüyoruz. Bunlar içinde günümüzde en bilinenleri ABD’nin kuzey Amerika’da, Japonya’nın güney doğu Asya ülkeleri düzeyinde ve Almanya ve Fransa’nın Avrupa’da yöneldikleridir. Bu tür entegrasyonlar Japonya, Almanya ve Fransa’nın ABD’nin dünya ölçekli hegemonyasını, en azından şimdilik, sarsmamaktadır. Yani yeni ortaya çıkan hegemonik odaklar ABD’nin dünya ölçekli hegemonik sistemi içinde yaşam alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle olaya şöyle de bakılabilir: ABD’nin dünya ölçekli hegemonyasında değişik faktörlerin (iktisadi, kültürel) etkisiyle ortaya çıkan bölgesel kırılmalar, sonuç olarak ABD hegemonyasına tabi olan bölgesel hegemonik güçler tarafından doldurulmuş olmaktadır. Dünya ölçekli sermaye iktidarının temel hedefi ortada boşluk bırakmamaktır. Buna karşılık, bölgesel emperyal odakların kendi aralarındaki ve ABD ile olan ilişkilerinin seyri ve bu ilişkilerin dünya emperyalizmindeki güç ilişkilerini ne şekilde değiştireceği konusunda, şimdiden net şeyler söyleyebilmek olanaklı

görünmüyor.

Emperyalist AB projesi içine yedirilmeye çalışılan temel kurallar şöyle özetlenebilir:

- Avrupa ölçeğinde sermayenin serbest dolaşımının sağlanması.
- Üretimin en temel faktörü olarak emeğin istihdamına yönelik düzenlemelerin esnekleştirilerek standartlaştırılması.
- Çok önemli bir gelişme olarak Avrupa’nın iktisadi yapısının, Anayasa düzeyinde “rekabetçi serbest piyasa ekonomisi” biçiminde tanımlanması (ki bu olgu özellikle Fransa’da AB Anayasası oylamasında solun muhalefetinin merkezine oturttuğu olguydu). Bununla da kalmamakta, terör tanımı bu sistemi tehdit edecek her tür faaliyeti içerecek şekilde genişletilmektedir.

“İş ve çalışma hakkı” kavramları yerine “iş arama hakkı” kavramının, “kamu hizmeti”nin yerine “genel iktisadi çıkarları ilgilendiren hizmetler” tanımının getirilmesi, böylece her şeyin piyasalaştırılması.

• Mali ve sanayi sermayelerini desteklemek bakımından, emek gücünün baskılanmasına ek olarak, tarım kesiminin de disipline edilmesi (kamu sübvansiyonlarının sonlandırılması biçiminde).

• Emek ve tarım kesimi üzerindeki baskıya karşı gelececek direncin kırılması bakımından da projenin bir demokratikleşme (özellikle eski sosyalist ülkelere ve Türkiye’ye yönelik olarak) ve kültürel açılım (özellikle Avrupa’nın merkezine yönelik olarak) sunulması.

• Bu yeni emperyal odağın sürekliliğinin sağlanması bakımından gerekli askeri önlemlerin alınması ve üye devletlere merkezi ordunun müdahale hakkının da anayasal güvence altına alınması. (AB hakkındaki güncel bir değerlendirme için bkz Önar, 2005).

Şimdiye kadarki bu giriş bölümünde küreselleşmenin emperyalizmin güncel versiyonu olduğunu söyledik ve AB’yi de bu güncel gelişimin bölgesel biçimi olarak değerlendirdik. Bütün bu söylenenlerin kanıtı dünya ve Avrupa ölçekli olarak emek haklarının durumundaki değişim olabilir. Özellikle kaynakların paylaşımı ve emeğin ekonomik ve sosyal haklarındaki gelişmeler küreselleşme ve AB için ileri sürülen olumlu tezlerin ya da bizim yukarıda yaptığımız açılımın ne derecede geçerli oldu-

đunu anlamak bakımından yeterlidir. Bundan sonraki bölümde bunu yapacağız.

Sendikaların Durumu

Kapitalizmin genişlediği bundan önceki dönem (1940'lar-1970'ler arası) yüksek sendikalaşma oranı ve toplu sözleşme sistemleriyle tanımlıydı. Sendika ücretlerin ve sosyal hakların belirlenmesinde, toplu sözleşme aracılığıyla yetkiliydi.

Patronların temel amacı ise üretim ilişkilerinde işçiyi yalnızlaştırmaktır. Durgunluk dönemi ve işçi sınıfının sermaye politikalarına yeterli yanıtı verememiş olması, bu amacın gerçekleştirilmesinin zeminini hazırlamıştır. Artık, tercih edilen, bireysel sözleşme sistemleri ve sendika üyeliklerinin doğrudan yasaklanması ya da zorlaştırılmasıdır.

Taşeronlaştırma ile büyük işyerlerinin küçük birimlere parçalanması, böylece işçi sınıfının dayanışma zemininin zayıflaması, ekonomide asıl büyümenin hizmet sektöründe ve düzensiz işlerde gerçekleşmesine bağlı olarak sendikalaşma oranının geleneksel olarak yüksek olduğu sanayi türü işyerlerinin toplam içinde görece olarak küçülmesi gibi etkenler de sendikalaşma oranını düşüren bir işlev görmektedir.

Benzer şekilde evde çalışma, tele çalışma gibi

Tablo-1: Avrupa ülkelerinde sendikalaşma oranları (1985-1995) ve oranlardaki değişim

	Sendikalaşma oranı (%)	1985-1995 deđişimi (%)
Almanya	28.9	-17.6
Avusturya	41.2	-19.2
Çek Cumhuriyeti		-44.3
Danimarka	80.1	+2.3
Finlandiya	79.3	+16.1
Fransa	9.1	-37.2
Hollanda	25.6	-11.0
İngiltere	32.9	-27.7
İspanya	18.6	+62.1
İsrail	23.0	-77.0
İsveç	91.1	+8.7
İsviçre	22.5	-21.7
İtalya	44.1	-7.4
İzlanda	83.3	+6.3
Macaristan	60.0	-25.3
Malta	65.1	+35.3
Norveç		+3.6
Polonya	33.8	-42.5
Portekiz	25.6	-50.2
Yunanistan	24.3	-33.8

Kaynak: Eaton J., 2000: 50.

yeni istihdam biçimlerinin yaygınlaştırılması da sendikaların bu tür işlerde çalışanlara ulaşmasını olanaksızlaştırmaktadır.

Bugün İngiltere'de işyerlerinin %47'si sendikasızdır. ABD'de toplu pazarlık sistemi içindeki işçi oranı %71'den (1984) %54'e (1990) inmiştir. Japonya'da sendikalar işkolu ölçeğinde değil, iş yeri ölçeğinde örgütlü olup, danışma kurulu gibi işlev görmektedir. ABD'de sendikaların yerini, işçi hakları konusunda hemen hiçbir yetkisi bulunmayan işçi-yönetim ortak konseyleri almaktadır. Yeni açılan işyerlerinde işçilerden sendikaya üye olmaya cakarlarına ilişkin bir sözleşmeye imza attırılmaktadır. ABD ve İngiltere'de işçilere kendi haklarını savunmadıklarını düşündüklerinde sendikalarına karşı dava açma hakkı veren yasalar kabul edilmiştir.

Hong-Kong ve İngiltere'de hükümetlere sendikaların harcamalarını denetleme yetkisi verilmiş ve sendikaların politik amaçlı harcama yapmaları yasaklanmıştır. İngiltere'de endüstri ölçekli grevler uzun prosedürlerle zorlaştırılmıştır. İspanya AB'ne üyelik sürecine girdiğinde artan rekabetle baş edebilmek için mevcut yasalarında sermayenin işini kolaylaştıran düzenlemeler yaptı. Bunların arasında işten çıkarma tazminatının azaltılması, sözleşmeli istihdamın kolaylaştırılması, yarı süreli çalışanların haklarının sınırlanması da vardı. İsveç'te son yıllarda iş güvencesi ortadan kaldırılmakta, sözleşmeli istihdama ve toplu sözleşme yerine sektörel sözleşmeye geçilmektedir.

Çalışma Süreleri

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) haftada 40 saatin üzerindeki süreyi uzun çalışma süresi olarak tanımlıyor. Uzun çalışma süresi İzlanda, İsveç ve İngiltere'de kadınlarda artmaktadır. Almanya ve Hollanda'da toplamda 1990'lı yıllar boyunca %10'dan daha fazla oranda artmıştır. İngiltere'de tam süre çalışanlarda haftalık ortalama çalışma süresi 47 saatin üzerindedir. AB bölgesinde haftada 40 saatin üzerinde çalışanların oranı %15'tir. Buna karşılık geceleri çalışanların oranı %36 ve hafta sonu çalışanların oranı da %47'dir. Fransa'da inşaat işkolunda altı günlük çalışma süresi normaldir. Bu sektörde işçilerin en azından yarısı haftada 50 saatin üzerinde çalışır. Üçte birinin ise haftalık çalışma süresi 60 saatin üzerindedir. Japonya'da haf-

tada 60 saat çalışanların oranı %24'tür. Bu ülkede uzun çalışma süresi büyük şirketlerde daha yaygındır.

İşsizlik

İşsizlik kapitalizmin yapısal bir özelliğidir. Kapitalist sistem gerçek ücretleri baskılamak için elinde hazır bir yedek emek gücü olsun ister. Öte yandan, üretim ortamı teknolojinin emek gücünün yerini aldığı bir özellik de sergiliyor. Bu özellik giderek daha da belirginleşiyor. Bilişim teknolojileri üretimde emek gücüne olan gereksinimi azaltıyor. Bir de bütün bunların üzerine patronların, mevcut işi, daha az işçiyi daha uzun süre çalıştırarak gerçekleştirme niyeti ekleniyor. Bu nedenlerle bugünkü durgunluk ortamında işsizlik işçi sınıfı açısından (mücadelede başarılı olunamazsa) kaçınılmaz bir son olarak ortaya çıkıyor. Yunanistan, Almanya, Belçika ve İtalya'da işsizlerin yarıdan çoğu uzun (yani bir yıldan daha fazla) süreli işsizdir.

Önceleri düzensiz ve sözleşmeli istihdam biçimlerinin işsizliği azaltacağı beklentisi vardı. Oysa İspanya'da işsizlerin ancak %15'i sabit süreli sözleşmeli olarak iş bulabildiler. Bu arada işsizlik oranı 1990'ların ortasında %25 düzeyine kadar yükseldi.

İsveç'te emek gücünün en azından %25'i normal tam süreli çalışma koşullarının dışındadır. Son yıllarda bu ülkede bakım hizmetlerinin azaltılmasına bağlı olarak özellikle kadınlar işsiz kalmaktadır. İngiltere'de emek piyasasının düzensizleştirilmesi sonucunda işsizlik de arttı. İşsizlik ve yarı süreli çalışma kadınlarda yaygındır. Bu ülkede işsiz aile reislerinin %70'i iki yıldan daha uzun süredir işsizdir.

Almanya'da 1996 yılında altı milyondan daha fazla emek gücünün düzenli bir işi yoktu. Otomobil endüstrisindeki yıllık üretim aynı hızda devam ederken, bu sektörde 1991-96 arasında 300 bin iş kaybı olmuştu. Gelecek 10 yıl içinde ise Almanya'da 1.5 milyon kişinin daha işini kaybedeceği belirtilmektedir.

Tablo-2: Avrupa Birliği ülkelerinde uzun çalışma süreleriyle ilgili veriler (2002), (%)

	Haftada 40 saatin üzerinde çalışanlar	Vardiyalı çalışanlar	Gece çalışanlar	Hafta sonu çalışanlar
Belçika	8	10	32	33
Danimarka	16	5	42	40
Almanya	8	15		
Yunanistan	24	19	46	47
İspanya	12	17	23	34
Fransa	10	10	32	47
İrlanda	10	17	26	50
İtalya	14	22	25	49
Lüksemburg	4	11	30	43
Hollanda	2			
Avusturya	5	18	28	42
Portekiz	15	18	100	43
Finlandiya	9	24	47	34
İsveç	6	24	41	37
İngiltere	37	19	52	59
Avrupa Birliği	15	16	36	47

Kaynak: EU., 2003: 48

Tablo-3: Almanya, İspanya, İsveç ve İngiltere'de işsizlik verileri (1995), (%)

	İşsizlik oranı (emek gücü içinde %)		Uzun süreli işsizlik oranı (işsizler içinde %)		İlk kez iş arayan (işsizlerin oranı %)	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Almanya	7.1	9.8	41.2	47.2	4.2	3.9
İspanya	18.2	30.5	49.0	60.0	14.8	25.8
İsveç	10.1	8.2	23.4	18.1	5.8	7.2
İngiltere	10.1	7.0	49.6	32.2	8.7	12.2

Kaynak: Cousins C., 1999: 113

Ücretler

Sendikasılaştırma ve geçici, sözleşmeli işlerin yaygınlaşması son yıllarda bütün kapitalist ülkelerde ücretler üzerinde baskı oluşturmaktadır.

ABD'de 1971-95 arasında, tarım dışı üretim alanlarında çalışanların üretkenliği %25 artarken, gerçek saatlik ücretler %12 azaldı. Danimarka, İzlanda, İrlanda, Norveç, İspanya ve İngiltere'de 1990'lar boyunca gerçek ücretlerde %10 kadar hafif bir artış oldu. İsveç ve Türkiye'de ise ücretler 1990 yılının altında kaldı. Buna karşılık ücretlerde erkek/kadın, sendikalı/sendikasız eşitsizlikleri her yerde arttı.

Kadın ücretleri erkeklerinkinden düşüktür. AB ülkelerinde tam süreli kadınların ücretleri tam süreli erkeklerin ücretinden %25 daha düşüktür. Bunun üç önemli nedeni vardır: Kadınlar ve erkeklerin yaptıkları işlerin farklılığı, kadınların daha genç olması, kadınların işyerindeki statüsünün düşük olması (Bu yazıda kullanılan verilerin ayrıntısı ve kaynakları için bkz Belek İ., 2004).

Sonuç

Bu yazının başlangıcında küreselleşme süreçlerinin ve AB olgusunun emek üzerinde yeni bir baskı rejimini ifade ettiğini ileri sürmüştük. Bu tezimizi emek hakları kapsamındaki sendikaların durumu, çalışma süreleri, işsizlik ve ücretler başlıkları üzerinden kanıtlamaya çalıştık.

Türkiye için toplumsal gelecek vizyonu olarak AB'yi işaret edenlerin bu verilerin ortaya koyduğu tabloyu dikkate almaları ve yeniden düşünmeleri gerekir. "Türkiye" derken kastedilen küçük bir azınlık ise AB önerisinde sorun bulunmadığı ve sermayenin bu bölgesel yeniden yapılanmasının sermayenin çıkarlarını yansıttığı açıktır. Ancak Türkiye derken kastedilen Türkiye'nin büyük işçi ve emekçi çoğunluğu ise durum değişmektedir. Öte yandan AB projesinin Avrupalı işçi ve emekçi sınıflara da umut veremediği son anayasa oylamalarıyla ortaya çıkmıştır. Kamuoyu yoklamalarından anlaşıldığı kadarıyla bu tepkinin temel nedeni emek haklarındaki yıpranmadır. Örneğin Fransa'da mavi yakalılarının %81'i, beyaz yakalılarının da %60'ı anayasaya hayır demişlerdir.

Görülebildiği kadarıyla AB projesini destekleyenlerin içinde AB coğrafyasında emek haklarındaki kötüleşmeyi görüp, kabul edip, ne olursa ol-

sun AB'ye üye olan bir Türkiye'nin, emek hakları bakımından bugünkü durumundan çok daha iyi bir konuma ulaşacağını söyleyenler de vardır. Bu iddiaya göre, AB'ye üye Türkiye, AB'deki ortalama kötüleşmeye rağmen yine de durumunu bugünküne göre düzeltecektir.

Bu varsayımda emperyalizmin ne olduğunu bilmeyen bir yaklaşımın bulunduğunu söylemek durumundayız. Emperyalizm kapitalist ülkeler arasındaki hiyerarşiyi tanımlar. Bu sistemin merkezinde yer alan ayrıcalıklı bir ülkeler grubu vardır. Çevrede ise bu ayrıcalıklıların sömürdüğü ve kendilerine aktardıkları artı değerle kendi emekçi ve işçi sınıflarının refahını kısmen yükselttikleri bir diğer grup ülke yer alır. Yani merkezdeki ülkelerin işçi ve emekçi sınıflarının bizimkine göre daha üst seviyedeki refah düzeylerinin nedeni, bizim emekçi ve işçi sınıflarımızın görece daha şiddetli sömürüye razı olmalarıdır. Merkez kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının durumunun eskisine göre daha da kötüleştiği günümüzde, AB üyeliğinin, bizim gibi çevre ülkelerin işçi sınıflarının durumunda daha da kötüleşme yaratması (merkezdeki ülkelere aktarılabilecek kaynak gereksinmesinin büyümesi nedeniyle) kaçınılmaz görünüyor. Nitekim bugün pek çok uluslar arası tekel fabrikalarını merkez kapitalist ülkelere çevre ülkelere taşıyor. Bunun nedeni bu tekelin çevre ülkelerdeki ücret düşüklüğünün sürekliliğini garanti görmeleri ve bunun için her tür yaptırımını uygulatmalarıdır.

AB süreci Türkiye burjuvazisinin kaderinin merkez burjuva sınıflarının kaderiyle çitiştiği bir dilimdir. Bu nedenle Türkiye işçi sınıfının kendi sınıf çıkarları peşinde eşitlikçi, sosyalist bir perspektiften başka çıkar yolu bulunmuyor.

Kaynaklar

1. Belek İ., (2004), Esnek Üretim-Derin Sömürü, Nazım Kültürevi Yayınları, İstanbul.
 2. Cousins C., (1999), Changing regulatory frameworks and non-standart employment: A comparison of Germany, Spain, Sweden and the UK. (Global trends in flexible labour, Editörler Felstead A, Jewson N, MacMillan Pres Ltd., London içinde), s. 100-120.
 3. Eaton J., (2000), Comparative employment relations, Polity Press, UK.
 4. European Union, (2003), Living conditions in Europe, Luxembourg.
- Onaran Ö.,(2005), Avrupa'da Emekçilerden Piyasanın Egemeliğine Hayır, www.sendika.org.●